

ŠKOLSKÝ PSYCHOLÓG A ŠKOLSKÝ ŠPECIÁLNY PEDAGÓG: KOMPETENCIE A VZÁJOMNÁ SPOLUPRÁCA V OBLASTI DUŠEVNÉHO ZDRAVIA

Dagmar KOPČANOVÁ

Súhrn:

Príspevok prináša krátky prehľad súčasného rozvoja a typických znakov výchovného a psychologického poradenstva na Slovensku, s osobitným zreteľom na rolu školského psychológa a školského špeciálneho pedagóga v ňom a ich vzájomnú spoluprácu.

Diskutuje a porovnáva niektoré typické druhy činností školského psychológa a školského špeciálneho pedagóga a špecifikuje, v čom sa odlišujú.

KLúčové slová: školský psychológ, školský špeciálny pedagóg, vzdelávací systém, poradenské zariadenia, pedagogicko-psychologické poradne a psychologické poradenstvo.

Súčasný systém psychologického a výchovného poradenstva a prevencie prostredníctvom svojich diagnostických, terapeutických, intervenčných, konzultatívnych, preventívnych a informačných služieb zastáva nenahraditeľné miesto v rezorte školstva.

V prvom rade pomáha v rozvoji osobnosti dieťaťa a mladého človeka vo výchovno-vzdelávacom procese. Okrem toho poskytuje odbornú pomoc a podporu deťom s rôznymi problémami. V neposlednom rade prispieva k optimalizácii výchovno-vzdelávacieho procesu na školách, a to najmä vtedy, ak ide o otázky spojené s výberom ďalšieho štúdia a povolania.

Osobitné miesto prislúcha oblasti prevencie drogových závislostí a prevencii pred ďalšími sociálno- patologickými javmi.

Psychologické aktivity vo výchovno-vzdelávacích zariadeniach zamerané predovšetkým na optimalizáciu a humanizáciu školského systému a jeho subsystémov a harmonizáciu rozvoja detskej osobnosti zabezpečuje **školský psychológ**, ktorý je buď priamym zamestnancom školy a školského zariadenia, alebo krajskej a okresnej pedagogicko- psychologickkej poradne (Kol. autorov, 2000).

Špeciálnopedagogickú prácu zameranú na optimalizáciu výchovného a vzdelávacieho vývinu žiakov realizuje pomocou špeciálno-pedagogických metód **špeciálny pedagóg**, ktorý môže v zmysle dosiaľ platnej Vyhlášky MŠ SR č. 43/1996 o podrobnostiach o výchovnom poradenstve a poradenských zariadeniach pracovať: buď v pedagogicko-psychologickej poradni, špeciálno-pedagogickej poradni, v detskom integračnom centre alebo priamo na škole. Cieľom jeho snaženia je podporiť prospievanie a výchovné prispôsobenie sa žiaka v škole.

K spolupráci oboch odborníkov teda dochádza v poradenských zariadeniach, špeciálnych výchovných zariadeniach, alebo výchovno-vzdelávacích zariadeniach. V našom príspevku by sme sa chceli zamerať na spoluprácu školského psychológa a školského špeciálneho pedagóga v prostredí

bežnej základnej školy a poukázať na to ako môžu obaja prispieť k podpore duševného zdravia detí a mládeže.

Podobne ako školskí psychológovia aj školskí špeciálni pedagógovia majú v súčasnej dobe priaznivú pozíciu s ohľadom na realizáciu a aplikáciu základných princípov Koncepcie rozvoja výchovy a vzdelávania v školách a v školských zariadeniach (tzv. Milénium) - čo sa, dúfajme, odzrkadlí aj v jednotlivých článkoch už dlho očakávaného (a stále ešte žiaľ neprijatého) nového Školského zákona.

Obaja odborníci pracujú priamo na škole, resp. v školskom zariadení, kde sú takmer denne prítomní, čím sa môžu oveľa výraznejšie spolupodieľať na vytváraní podporujúceho sociálneho prostredia, rozvíjaní psychologických a špeciálno-pedagogických aspektov procesu výchovy, vzdelávania, vyučovania, učenia, sebavzdelávania, a tým prispievať k optimalizácii osobnostného vývinu žiakov.

Je potešiteľné, že školský psychológ je dnes prevažne pozitívne akceptovaný pedagogickou verejnosťou a jeho služby, najmä vzhľadom na jeho podiel na humanizácii v školstve, začína využívať čoraz viac škôl (Gajdošová, Herényiová, 1996).

Rovnako to platí aj o funkcii školského špeciálneho pedagóga, ktorý obzvlášť v posledných rokoch dostáva viac priestoru, a to najmä v súvislosti s integráciou postihnutých detí (detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami) do bežného výchovno-vzdelávacieho prostredia. (Németh, Štefková, 2004). Okrem mnohých nesporných kladov pre rozvoj osobnosti dieťaťa, nemalou mierou prispieva k rozhodnutiu rodičov integrovať svoje dieťa v kolektíve bežnej základnej školy aj ich konkrétna ekonomická situácia, ktorá často bráni rodinám umiestniť dieťa v špeciálnej internátnej škole. V niektorých mestách sa neotvárajú ani napr. špeciálne triedy pre žiakov s poruchami učenia a dokonca i tam, kde by dieťa mohlo navštevovať špeciálnu triedu sa škola snaží cestou integrácie zabezpečiť pre neho možnosť vzdelávania v mieste bydliska (Labudová, 2002).

Ako sme sa už úvodom zmienili, špeciálnopedagogickú prácu na základnej škole vykonáva školský špeciálny pedagóg. Tento je subjektom špeciálnopedagogického poradenstva, kde okrem iného patrí aj špeciálno-pedagogická poradňa, detské integračné centrum ako aj výchovný poradca a školský psychológ na špeciálnych školách.

Špeciálno-pedagogické poradenstvo pre deti a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ich zákonných zástupcov i pedagógov je dané Zákonom NR SR č.279/1993 Zb. o školských zariadeniach a ďalej ho upravujú vyhlášky MŠ SR č.212/1991 Zb. a č.43/1996 Zb. Podľa údajov z webovej stránky projektu Infovek, je v súčasnosti na Slovensku aktívnych 56 špeciálno-pedagogických poradní a 4 detské integračné centrá.

Úlohy špeciálno-pedagogického poradenstva ako neoddeliteľnej súčasť komplexnej starostlivosti o zdravotne postihnuté a zdravotným postihnutím ohrozené deti a mládež sú perspektívne orientované v dvoch hlavných rovinách:

- vo vertikálnej rovine by mali odborníci zabezpečiť poskytovanie služieb prakticky všetkým vekovým kategóriám zdravotne postihnutých a zdravotným postihnutím ohrozených detí a mládeže od narodenia až po ukončenie prípravy na povolanie;
- v horizontálnej rovine by mali zabezpečiť špeciálno-pedagogické služby pre všetky druhy, stupne a vzájomné kombinácie postihnutí. Svoju starostlivosť by mali venovať tak zdravotne postihnutým

deťom, ktoré sú integrované v školách bežného typu, ako aj deťom zaradeným do špeciálnych škôl a špeciálnych tried a deťom, ktoré pre ich vzájomnú kombináciu viacerých postihnutí nie je možné umiestniť v súčasnej sieti škôl a preto je potrebné vzdelávať ich individuálne. (Kopčanová, Krýslová, Hurban, 1999).

Pre rešpektovanie oboch úrovní, rieši školský špeciálny pedagóg najmä tieto otázky:

Hlavné kompetencie a špecifiká v práci školského špeciálneho pedagóga :

- podieľa sa na výchove a vzdelávaní zdravotne postihnutého žiaka na bežnej základnej škole;
- podieľa sa na vypracovávaní individuálneho vzdelávacieho plánu pre deti so špeciálnymi výchovnými a vzdelávacími potrebami;
- poskytuje pravidelnú odbornú individuálnu pomoc deťom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (špeciálno-pedagogické, terapeutické a rehabilitačné služby);
- pripravuje deti so špeciálno-pedagogickými potrebami pre vstup do školy, aktívne pomáha rodičom a pracovníkom škôl pri výbere optimálneho spôsobu zaškolenia;
- poskytuje kompletný špeciálno-pedagogický poradenský servis deťom a ich rodinám;
- poskytuje konzultácie rady a informácie ostatným pedagógom, odborným pracovníkom školy ako aj rodičom dieťaťa počas celej školskej dochádzky i v procese výberu povolania a prípravy na povolanie;
- spolupracuje s ostatnými poradenskými inštitúciami, predovšetkým so špeciálno-pedagogickou poradňou, pedagogicko-psychologickou poradňou, detským integračným centrom, školským psychológom a výchovným poradcom.

Ako vidieť, aj školský špeciálny pedagóg má pevné miesto v odbornom pôsobení na škole. Dokonca možno povedať, že jeho činnosť rámec školy aj presahuje, pretože samotní rodičia sa dožadujú rôznych ďalších reedukačných cvičení, ktoré by mohol školský špeciálny pedagóg poskytovať ich dieťaťu aj doma. V tejto súvislosti treba poznamenať, že ešte donedávna (a to najmä v pedagogickej obci) sa pomerne zúžene nazeralo na psychologickú intervenciu zabezpečovanú psychológom ako prevažne na pomoc **problémovému žiakovi**, ktorého bolo treba prispôbiť školským podmienkam a požiadavkám školy. Zvyčajne sa

s „problémovým žiakom“ pracovalo v izolovaných podmienkach, t.j. žiak bol odoslaný na pedagogicko-psychologickú poradňu. Nebralo sa do úvahy aj jeho fungovanie v širšom školskom prostredí (napr. že jeho úzkosť a zhoršené výkony môžu byť výrazne ovplyvnené nevyhovujúcimi interpersonálnymi vzťahmi v škole, neadekvátnym vyučovacím štýlom učiteľa, a pod. (Kopčanová, 2005). Dieťa predsa nie je len žiakom, ale aj „dieťaťom“ so všetkým, čo k tomu patrí.

Školský psychológ má preto v práci, rovnako ako školský špeciálny pedagóg, vymedzené tiež určité špecifické činnosti, ktoré prispievajú k rozvoju duševného zdravia dieťaťa :

Hlavné kompetencie a špecifiká práce školského psychológa :

- sleduje osobnostný vývin žiakov (kognitívny, sociálny, emocionálny);
- skúma a odborne usmerňuje úroveň kognitívneho vývinu a kognitívnych procesov žiakov na škole, najmä žiakov prvého stupňa ZŠ. Zisťuje úroveň schopností týkajúcich sa myslenia a riešenia

problémov a identifikuje možné problémy a ťažkosti v učení - konkrétne v písaní, čítaní, počítaní, učení sa cudzím jazykom;

- **skúma predpoklady žiakov a študentov** v oblasti všeobecných a špeciálnych intelektových schopností, osobnostných vlastností, motivácie výkonu a záujmov a v spolupráci s učiteľmi rôznych predmetov pomáha lepšie rozvíjať osobnostné predpoklady žiakov;
- **spolupodieľa sa s výchovným poradcom na procese profesionálnej orientácie a voľby povolania žiakov**, vypracúva a realizuje programy profesionálnej orientácie a voľby povolania, diagnostikuje predpoklady žiakov z hľadiska vybranej profesie, pracuje so žiakmi z hľadiska voľby povolania nerozhodnými, resp. problémovými, navrhuje učiteľom a výchovným poradcom niektoré ďalšie možnosti v pedagogickej a psychologickej starostlivosti o žiakov a ich zdravý osobnostný rozvoj;
- **pripravuje a realizuje programy pre žiakov, zamerané na rozvoj ich osobnosti a duševného zdravia, sociálnych zručností a sociálnej kompetencie;**
- **pracuje so žiakmi nachádzajúcimi sa v kríze** a spolu s poradenskými a klinickými psychológmi z PPP krízu ihneď rieši, a tak zabraňuje vzniku ďalších nežiaducich psychologických dôsledkov krízového stavu u žiaka;
- **spolupodieľa sa na vytváraní podmienok pre nestresovú prácu v škole.** Zaoberá sa problémami preťaženia, únavy, psychickej záťaže a stresu žiakov v školskom prostredí, pomáha aplikáciou napr. autogénneho tréningu, ako aj tréningami efektívnych metód samoučenia a štýlov učenia sa;
- prostredníctvom svojej konzultačno-poradenskej činnosti **pomáha učiteľom nájsť adekvátne postupy vo výchovnej a vzdelávacej práci so žiakmi**, zvyšovať ich psychologickú pripravenosť a spôsobilosť. V takomto chápaní práce školského psychológa je dôraz položený najmä na prácu s učiteľmi a rodičmi, na zabezpečovanie efektívnejšej spolupráce školy a rodiny prostredníctvom nových moderných foriem kooperácie, na zabezpečovanie osobnostného, najmä sociálno-emocionálneho, rozvoja žiakov, ale aj učiteľov, na skvalitňovanie medzilidských vzťahov na škole - teda celkove na humanizácii školy.

Synergia odborných kompetencií školského psychológa a školského špeciálneho pedagóga pri spoločnom predmete záujmu - t.j. riešení problému žiaka :

- obaja spolupracujú na vypracovávaní **individuálnych učebných plánov pre žiakov** so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (osobitne pre žiakov so špecifickými vývinovými poruchami učenia);
- pripravujú programy **rozvoja osobnosti žiakov** so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami;
- podieľajú sa na **zaradovaní a preradovaní žiakov** do špeciálnych škôl;
- spolupracujú na **re-integrácii žiakov** so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami späť do štandardných škôl;
- **spolupracujú s riaditeľom a vedením školy** pri zabezpečovaní optimalizácie výchovno-vzdelávacieho procesu - obsahu, organizácie, foriem, metód a prostriedkov výchovy a vzdelávania;
- pracujú so žiakmi **v školách s prevažujúcim rómskym etnikom** a pripravujú programy na špeciálnu starostlivosť o nich v procese výchovy a vzdelávania, na podporu ich osobnostného rozvoja a rozvoja ich schopností - tvorivosti, nadania, talentu;

- pracujú s deťmi **zo sociálne a kultúrne menej podnetného prostredia** prostredníctvom špeciálne pripravených rozvíjajúcich programov;
- vyhľadávajú žiakov **tvorivých, nadaných a talentovaných** a v spolupráci s učiteľmi pripravujú pre nich špeciálne diferencované postupy vo výchove a vzdelávaní;
- pomáhajú žiakom **neprospievajúcim** a žiakom učiacich sa pod svoje možnosti, navrhujú a v rámci svojej pôsobnosti sa zúčastňujú na realizácii priamych a nepriamych intervencií do výchovno-vzdelávacieho procesu a špeciálnych učebných a rozvíjajúcich programov pre nich;
- **venujú sa žiakom s problémami a poruchami v správaní.** V spolupráci s výchovným poradcom a vyučujúcimi sa podieľajú na tvorbe a realizácii intervenčných programov na modifikáciu nežiaduceho správania (či už priamymi intervenciami, alebo intervenciami sprostredkovanými učiteľmi a rodičmi), na eliminovanie týchto problémov. O výsledkoch informujú učiteľov a rodičov žiakov.

V školách a školských zariadeniach sa budú vždy nachádzať žiaci a študenti, ktorí budú vyžadovať aj ďalšiu, ešte náročnejšiu činnosť psychológa, či školského špeciálneho pedagóga. V prípade, ak im tento odborník dokáže poskytnúť pomoc v rámci krátkodobých, či stredne dlhých intervencií, zostávajú žiaci v škole v pôvodnom sociálnom prostredí, no v závažnejších problémoch môže požiadať o pomoc poradenských, či klinických psychológov z pedagogicko-psychologických alebo špeciálno-pedagogických poradní, ktorí budú so žiakom pracovať v poradni, využívajúc pri tom svoje efektívne stratégie.

Klinickí psychológovia, logopédi, pedopsychiatri, prípadne ďalší odborníci zabezpečia žiakovi odbornú starostlivosť a školský psychológ by mal s nimi úzko kooperovať. Podobne školský špeciálny pedagóg poskytne odbornú pomoc žiakovi, avšak, ak si to povaha prípadu vyžaduje, využíva prácu ďalšieho špeciálneho pedagóga v špeciálno-pedagogickej poradni, špecializovaného na ten - ktorý druh poruchy (logopéd, surdopéd, somatopéd, tyflopéd, atď.)

V záujme zlepšenia spolupráce všetkých odborníkov, ktorí sa podieľajú a aj budú v najbližších rokoch podieľať na rozvoji výchovy a vzdelávania detí a mládeže v školách a školských zariadeniach, je potrebné pripraviť, doriešiť a korektné dodržiavať niektoré nevyhnutné podmienky. V tejto súvislosti uvádzame niekoľko návrhov.

Návrhy na zvýšenie kvality vzájomnej interdisciplinárnej spolupráce

- vypracovať dôkladné **profesiogramy** týchto odborníkov, najmä z pohľadu náplne práce, zručností a spôsobilostí pre činnosť, vzdelania a kvalifikácie, a dôraz na odbornú činnosť v školách a v školských zariadeniach, aby nedochádzalo k zbytočným sporom a nezrovnalostiam medzi nimi pri vstupovaní si do kompetencií a oblastí činnosti;
- vypracovať premyslený **system spolupráce** všetkých odborníkov pracujúcich na školách a školských zariadeniach (t.j. psychológov – školských, poradenských, klinických, pracovných s pedagógmi (výchovný poradca, špeciálny pedagóg, školský špeciálny pedagóg, koordinátor prevencie);
- v školách a školských zariadeniach realizovať **multidisciplinárnu priebežnú vývinovú diagnostiku**, t.j. zistenia špeciálno-pedagogickej a psychologickéj diagnostiky podporiť aj suplementárnymi údajmi od ďalších odborníkov, najmä z oblasti medicíny (detský lekár, odborný

lekár, neurológ, pedopsychiater a pod.) špeciálne z oblasti liečebnej rehabilitácie (stav a poruchy motoriky a hybnosti), liečebnej pedagogiky, logopédie, sociálnej práce;

- v spolupráci s univerzitami a fakultami, stavovskými, profesionálnymi a školiacimi organizáciami pripravujúcimi odborníkov týchto pedagogických a psychologických odborov, špecializácií a zameraní pripraviť ucelený **system celoživotného vzdelávania** - pregraduálnej a postgraduálnej prípravy - odborníkov týchto profesií, v ktorom by bola náležitá pozornosť venovaná aj príprave učebných osnov a tematických okruhov zameraných na teoretické otázky a aplikáciu novej Koncepcie rozvoja výchovy a vzdelávania v SR do našich škôl a školských zariadení;
- v obsahu pregraduálnej aj postgraduálnej prípravy odborníkov z radov psychológov, školských psychológov, pedagógov, špeciálnych pedagógov, atď. klásť väčší dôraz na významnejšie zastúpenie **psychologických disciplín** (vývinovej, sociálnej, pedagogickej, školskej, poradenskej psychológie, ale aj psychopatológie, detskej psychiatrie, organizačnej psychológie) a **výcvikov** s programom zameraným na rozvíjanie personálnej (emocionálnej) inteligencie a sociálnych zručností;
- skúsenosti z interdisciplinárnej spolupráce v školskej praxi systematicky prezentovať v masmédiách, na zjazdoch, konferenciách, odborných seminároch, publikovaných článkoch a knihách.

Záver

Z vlastných empirických skúseností uzatvárame, že kooperatívne fungovanie školského psychológa a školského špeciálneho pedagóga na škole si vyžaduje citlivé chápanie a rešpektovanie kompetencií oboch navzájom, ako rovnocenných odborníkov. Obaja majú byť pripravení prekonávať počiatočné prekážky. Majú si byť vedomí, že spoločný úspech možno dosiahnuť len na základe jasného vymedzenia úloh a zodpovednosti všetkých zainteresovaných. Neodmysliteľnou súčasťou dobrej spolupráce je najmä pravidelná komunikácia a snaha riešiť problémy konštruktívnou diskusiou.

Literatura

- GAJDOŠOVÁ, E.; HERÉNYIOVÁ G. Vstup školského psychológa do humanizácie súčasnej školy. In *Zborník z VIII. zjazdu SPS*. Bratislava: Stimul, 1996.
- KOPČANOVÁ, D.; KRÝSLOVÁ, M.; HURBAN R. Stav a vývoj výchovného poradenstva na Slovensku In *Profesijné poradenstvo v Slovenskej republike*. Bratislava: Kancelária programu Leonardo da Vinci, NRCG, 1999.
- KOPČANOVÁ, D. Competencies of school psychologist and school special pedagogue in dealing with socially disadvantaged children. In KOPČANOVÁ, D.a kol. *Quality Education for Children from Socially Disadvantaged Settings*. VUDPaP a SK UNESCO, 2005. CD-R, s. 100-103.
- LABUDOVÁ, M. Starostlivosť špeciálneho pedagóga o žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami , In *Špeciálnopedagogické poradenstvo. Informačný bulletin*, č. 6, Bratislava: MCMB, 2002, s. 50-51.

Kontakt na autora:

PhDr. Dagmar KOPČANOVÁ

VÚDPaP – Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie

Trnavská cesta 112

821 02 Bratislava

E-mail: kopcanova@vudpap.sk